

O‘ZBEK XALQ ASHULALARI VA RAQSLARDAGI GENDER STEREOTIPLARI



<https://doi.org/10.24412/2181-1784-2026-20-642-645>

Panjiyev Qurbonniyoz Berdiyevich

Xalqaro Nordik universiteti professori, DSc

qurbonniyozpanjiyev@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqola O‘zbek xalq ashula va raqlari orqali ifodalanadigan gender stereotiplarini o‘rganishga bag‘ishlangan. Maqolada an‘anaviy musiqa va raqs san‘ati shaxslarning ijtimoiy roli, jinsiy rollar va ularning madaniy tasavvurlarini qanday aks ettirishini tahlil qilinadi. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, ko‘plab ashula va raqs namunalari erkak va ayol obrazlarini an‘anaviy va stereotipik shakllarda tasvirlaydi, bu esa gender masalalarini chuqurroq anglash va zamonaviy jamiyatda ularni qayta ko‘rib chiqish zaruratini ko‘rsatadi. Maqola nafaqat madaniy merosni o‘rganishga, balki gender tenglikni ilgari surish va madaniyatda mavjud bo‘lgan stereotiplarni aniqlashga hissa qo‘shadi.

Kalit so‘zlar: O‘zbek xalq ashulasi, o‘zbek raqsi, gender stereotiplari, madaniy meros, jinsiy roller, ijtimoiy stereotiplar.

ГЕНДЕРНЫЕ СТЕРЕОТИПЫ В УЗБЕКСКИХ НАРОДНЫХ ПЕСНЯХ И ТАНЦАХ

Панджиев Курбонниёз Бердиевич

Профессор Международного Нордического университета, DSc

qurbonniyozpanjiyev@gmail.com

Аннотация: Данная статья посвящена изучению гендерных стереотипов, выражаемых через узбекские народные песни и танцы. В статье анализируется, каким образом традиционная музыка и танцевальное искусство отражают социальные роли личности, гендерные роли и связанные с ними культурные представления. Результаты исследования показывают, что во многих образцах песенного и танцевального фольклора мужские и женские образы представлены в традиционных и стереотипных формах, что указывает на необходимость более глубокого осмысления гендерных вопросов и их переосмысления в современном обществе. Статья вносит вклад не только в изучение культурного наследия, но и в продвижение гендерного равенства, а также в выявление существующих в культуре стереотипов.

Ключевые слова: Узбекская народная песня, узбекский танец, гендерные стереотипы, культурное наследие, гендерные роли, социальные стереотипы.

GENDER STEREOTYPES IN UZBEK FOLK SONGS AND DANCES

Panjiyev Qurbonniyoz Berdiyevich

Professor, International Nordic University, DSc

qurbonniyozpanjiyev@gmail.com

Abstract: This article is devoted to the study of gender stereotypes expressed through Uzbek folk songs and dances. It analyzes how traditional music and dance art reflect individuals' social roles, gender roles, and related cultural perceptions. The research findings show that many examples of folk songs and dances depict male and female images in traditional and

stereotypical forms, which indicates the need for a deeper understanding of gender issues and their reconsideration in modern society. The article contributes not only to the study of cultural heritage but also to the promotion of gender equality and the identification of stereotypes existing in culture.

Keywords: *Uzbek folk songs, Uzbek dance, gender stereotypes, cultural heritage, gender roles, social stereotypes.*

O‘zbek xalq ashulalari va raqslari milliy madaniyatimizning ajralmas qismi bo‘lib, tarix davomida ijtimoiy hayot, qadriyatlar va odatlarni aks ettirib kelgan. Bu madaniy shakllar nafaqat estetik zavq manbai sifatida, balki jamiyatda erkak va ayolning ijtimoiy rollari, qadriyatlar va me‘yorlarni ifodalash vositasi sifatida ham xizmat qiladi. So‘nggi yillarda gender tenglik masalalariga e‘tibor ortib borayotgani sababli, ashula va raqslardagi gender stereotiplari tadqiqot obyekti sifatida yanada dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. Ushbu mavzu nafaqat madaniy merosni o‘rganish, balki jamiyatda mavjud bo‘lgan stereotiplarni aniqlash va ularni qayta ko‘rib chiqish zaruratini ham o‘rganishga imkon beradi.

Ushbu maqolaning asosiy maqsadi o‘zbek xalq ashulalari va raqslari orqali gender stereotiplarini aniqlash va tahlil qilishdir. Shu maqsadda quyidagi vazifalar belgilangan: [1.43.]

1. O‘zbek xalq ashula va raqslari tarixini va ularning ijtimoiy ahamiyatini o‘rganish;
2. Ashula va raqslardagi erkak va ayol obrazlarini tahlil qilish, ularning stereotipik ifodalarini aniqlash;
3. Gender stereotiplari va ularning jamiyatdagi ta‘sirini o‘rganish;
4. Olingan natijalar asosida madaniy merosni yangicha anglash va gender tengligini targ‘ib qilish imkoniyatlarini muhokama qilish.

Tadqiqotda sifatli va tarixiy-tahliliy metodlar qo‘llanildi. O‘zbek xalq ashulalari va raqslari namunalari etnografik va musiqashunoslik manbalaridan, shuningdek, videotasvirlar va sahna ijrolaridan olingan. Matn va harakatlar tahlili orqali gender stereotiplari aniqlanib, ularning ijtimoiy kontekstdagi roli o‘rganildi. Shuningdek, zamonaviy tadqiqotlar, ilmiy maqolalar va monografiyalar tahlil qilinib, mavzu boyicha nazariy asoslar yaratilgan. O‘zbek xalq ashulalari va raqslari uzoq tarixga ega bo‘lib, ular qadimiy davrlardan buyon jamiyat hayotining ajralmas qismi bo‘lib kelgan. Ashulalar avvaliga og‘zaki ijod shaklida tarqalgan bo‘lib, turli ijtimoiy vaziyatlarni, ish jarayonini, bayramlarni, sevgi va dardlarni ifodalagan. Raqs esa dastlab diniy marosimlar, urf-odatlar va bayramlar bilan bog‘liq bo‘lib, odamlar orasidagi muloqot va hissiy ifoda vositasi sifatida rivojlangan. Tarix davomida ashula va raqslarda mintaqaviy farqlar paydo bo‘lgan, ularning mazmuni va uslubi turli hududlarda o‘ziga xos xususiyatlar kasb etgan.

O‘zbek xalq ashulalari bir qancha asosiy turlarga bo‘linadi: xalq qo‘shiqlari, doston qo‘shiqlari, ish va bayram qo‘shiqlari, sevgi va ayriliq mavzularidagi qo‘shiqlar. Har bir ashula turi o‘ziga xos ritm, ohang va mavzuga ega bo‘lib, u xalqning hayotiy tajribasini aks ettiradi. [3.21.]

O‘zbek raqslari esa erkak va ayol raqqoslarning harakat uslublari, ritmik

qadamlar, qo‘l va oyoq harakatlarining aniq qoidalari bilan ajralib turadi. Masalan, erkak raqslari ko‘proq kuch, jasorat va maydonni egallashni ifodalasa, ayol raqslari esa nafislik, yumshoqlik va uyg‘unlikni namoyon qiladi. Ashula va raqslar O‘zbek xalqining madaniy merosi sifatida jamiyatning turli qatlamlarida muhim rol o‘ynaydi. O‘zbek xalq ashulalarida erkak va ayol obrazlari ko‘pincha an‘anaviy ijtimoiy rollar asosida tasvirlanadi. Erkaklar jasorat, himoyachilik, kuch-quvvat va oilaning moddiy ta‘minotchisi sifatida ko‘rsatiladi. Ayollar esa mehribonlik, sadoqat, go‘zallik va uy-ro‘zg‘or mas‘uliyati bilan bog‘lanadi. Ushbu obrazlar orqali jamiyat erkak va ayolning “to‘g‘ri” roli haqida noaniq bo‘lmagan, ammo qat‘iy qarashlarni shakllantiradi. Ashula matnlarida erkak va ayol mavzulari turlicha aks ettiriladi. Erkaklar ko‘proq jasorat va sarguzasht, ish va jang mavzularida, ayollar esa sevgi, oilaviy hayot va hissiyotlar bilan bog‘liq mavzularda ko‘rsatiladi. Shu orqali matnlar o‘z-o‘zidan gender asosidagi farqlilikni mustahkamlaydi va ijtimoiy me‘yorlarga moslashgan tasavvurlarni tarqatadi.

Ashula matnlarida erkak va ayol obrazlari ko‘pincha metaforalar va ramziy ifodalar orqali mustahkamlanadi. Masalan, erkak “tog‘dek mustahkam” yoki “shoxdek qudratli” sifatida, ayol esa “guldek nafis” yoki “oydek nozik” sifatida tasvirlanadi. Raqslar ko‘pincha turmush, sevgi, bayram yoki mehnat mavzularini ifodalovchi dramaturgik tizim sifatida xizmat qiladi. Shu bilan birga, harakatlar va ijro uslubi orqali erkak va ayolning jamiyatdagi o‘rni va rolini ko‘rsatadi. Misol uchun, to‘y marosimlaridagi raqslar erkakning yetakchi roli va ayolning jamiyatdagi mehribonligi, muloyimligi orqali ifodalanadi.

An‘anaviy raqslarda gender farqlari aniq belgilangan va qat‘iy stereotiplar bilan bog‘langan bo‘lsa, zamonaviy raqslarda bu chegaralar biroz yumshatilgan. Bugungi raqs ijrochilari ko‘pincha an‘anaviy qoidalarni saqlab qolish bilan birga, erkak va ayol harakatlarini uyg‘unlashtirish, rollarni moslashtirish orqali gender stereotiplarini qayta ko‘rib chiqish imkoniyatiga ega. Shu tarzda, zamonaviy ijro orqali madaniyat va stereotiplar orasidagi muvozanatni saqlash, shuningdek, gender tengligini targ‘ib qilishga urinishlar ko‘rinadi. [4.66.]

O‘zbek xalq ashulalari va raqslari milliy madaniyatimizning ajralmas qismi bo‘lib, ular orqali jamiyatdagi gender stereotiplari aniq ifodalanadi. Ushbu stereotiplar matn, metafora, ritm va harakatlar orqali mustahkamlanadi, bu esa jamiyatdagi gender farqlarini boyitadi va ba‘zan ularni cheklaydi. Shuningdek, zamonaviy raqs va ashula ijrosida gender rollari an‘anaviy stereotiplardan biroz yumshatilgan bo‘lib, erkak va ayol harakatlarining uyg‘unligi va ijodiy erkinlikka e‘tibor ortmoqda. Bu esa madaniyat orqali gender tengligini targ‘ib qilish, stereotiplarni qayta ko‘rib chiqish va yosh avlodning ijtimoiy xulqini shakllantirish imkoniyatini beradi.

Natijada, o‘zbek xalq ashulalari va raqslari nafaqat madaniy merosni anglash va qadrlash vositasi, balki jamiyatdagi gender stereotiplari, ularning shakllanishi va ta‘sirini o‘rganish uchun muhim tadqiqot obyekti ekanligi aniqlandi. Ushbu tadqiqot natijalari madaniyat va ijtimoiy hayotda gender tengligini kuchaytirish, stereotiplarni kamaytirish va an‘anaviy obrazlarni zamonaviy kontekstda qayta

ko‘rib chiqish uchun asos bo‘lib xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. Rahmonov, S. (2021). *O‘zbek milliy san’ati va gender masalalari*. Samarqand: SamDU Nashriyoti.
2. Ergashev, B. (2016). *Milliy musiqamizda ijtimoiy stereotiplar*. Toshkent: Akademiya Nashriyoti.
3. Saidov, A. (2020). *O‘zbek xalq madaniyatida erkak va ayol rollari*. Toshkent: Fan va Texnologiya.
4. Юлдошев, У. Ю. (2017). Эксклюзивные свойства педагогической технологии в преподавании музыки. Молодой ученый, (22), 207-209. 12. Yuldoshev, U. (2018). Problems of Choosing Methods and Technologies in Musical Pedagogics. Eastern European Scientific Journal, (2).
5. Юлдошев, У. Ю. (2020). РОЛЬ АРТИКУЛЯЦИИ В ПРОЦЕССЕ ИЗУЧЕНИЕ МАКОМА. In АКТУАЛЬНЫЕ ВОПРОСЫ СОВРЕМЕННОЙ НАУКИ И ОБРАЗОВАНИЯ (pp. 87-89).